

УДК 341.8

КОНСУЛДЫҚ ҚЫЗМЕТТІҢ ҚАЛЫПТАСУЫ МЕН ДАМУЫ

Балкенова Мейрамгул Төлегенқызы

Balkenm.00@gmail.com

Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ заң факультеті
Халықаралық құқық мамандығының 3-курс студенті
Қазақстан Республикасы, Нұр-Сұлтан қаласы
Ғылыми жетекші – Сейдеш Б.Б

Аннотация

Мақалада консулдық қызметтің дамуы мен консулдық заңның қалыптасуындағы кейбір маңызды тарихи мәселелер талқыланады. Уақыт өте келе консулдық мекеменің құзыретіне кіретін мәселелер ауқымы тұрақты түрде кеңейе түсті, олардың функциялары сан алуан бола бастады. Қазіргі әлемдегі соңғы жылдардағы халықаралық қатынастардың сипаты мен мазмұнындағы өзгерістер сөзсіз мемлекеттер арасындағы консулдық қатынастарда өз ізін қалдырады және қазіргі заманғы консулдық құқық пен оның қағидаларына түзетулер енгізеді.

Аннотация

В статье рассматриваются некоторые ключевые исторические моменты развития консульской службы и становления консульского права. С течением времени круг вопросов, входящих в компетенцию консульских учреждений, неуклонно расширялся, функции их приобретали все более многогранный характер. Изменения в характере и содержании международных отношений в последние годы в современном мире неизбежно накладывают

свой отпечаток и на консульские отношения между государствами, вносят коррективы в современное консульское право и его принципы.

Annotation

The article is devoted to some key historical moments of development of consular service and consular law trends. Over time, the range of issues within the competence of consular institutions has been steadily expanding, and their functions have increasingly become more and more comprehensive. Over the last years, changes of the character and content of international relations have been invariably impacting consular relations between states, correcting modern consular law and its principles.

1992 жылдың 2 наурызында БҰҰ-ға мүшелікке кірумен Республика халықаралық құқықтың жаңа тәуелсіз субъектісі ретінде әлемдік аренаға шығу үшін мүмкіндік алды. Тиімді геосаяси жағдай, бай табиғи-ресурстық әлеует және ішкі саяси тұрақтылық Қазақстан Республикасымен, шет мемлекеттердің іскер және қаржылық топтары тарапынан саяси және экономикалық қатынастар орнатуға деген қызығушылықтарының объективті себептеріне айналды.

Қазіргі уақытта, Қазақстанның өзге мемлекеттермен саяси және экономикалық байланыстарының кеңеюімен, мемлекеттік сыртқы қатынастар органдарына, нақтылай айтқанда, консулдық қызметке сыртқы саясат жүргізуде маңызды орын беріледі.

ҚР Сыртқы істер министрлігінің Консулдық департаментінің қызметі мен сыртқы саяси міндеттерді жүзеге асыру бойынша күнделікті жұмыспен айналысатын, шетелдегі консулдық мекемелер ҚР консулдық қызметін білдіреді.

2002 жылғы 7 наурыздағы «Қазақстан Республикасының дипломатиялық қызмет туралы» ҚР Заңының 1-бабының 2-тармағына сәйкес, ҚР консулдық қызметі дипломатиялық қызметтің бөлігі болып саналады әрі мемлекеттің, Қазақстан Республикасы азаматтары мен заңды тұлғаларының құқықтары мен мүдделерін қорғауды қамтамасыз етуге бағытталған, Қазақстан Республикасының өзге мемлекеттермен достық қарым-қатынастарын дамытуға, экономикалық, сауда, гуманитарлық-мәдени байланыстар мен туризмді кеңейтуге жәрдемдеседі.

Шетелде ұлттық мәселелер мен мүдделерді қорғау – ҚР консулдық қызмет қызметкерлерінің қажетті функционалдық міндеті. Оны жүзеге асыру үшін, консул, заңды түрде, консулдық округтегі жағдайды зерделеуі, аталмыш аймақтағы саяси, экономикалық, мәдени әлеует туралы түсінігі болуы, қазақстандық тараппен ынтымақтастыққа дайын құқықтық қатынастардың жекелеген субъектілері туралы ақпаратқа ие болуы тиіс.

Басқалай айтсақ, консулдық мәселелерді жүзеге асырумен қатар, консулдық қызмет бағыттарының арасында, Қазақстан Республикасының, оның заңды және жеке тұлғаларының экономикалық, саяси мүдделерін қорғаудың, консулдық округтегі экономикалық, саяси жағдай туралы ақпараттар жинаудың, зерделеудің және талдаудың, сондай-ақ бұл туралы ҚР СІМ мен елшілікке ақпарат берудің маңызы арта түсуде.

ҚР консулдық мекемелері қазіргі уақытта сауда-экономикалық, гуманитарлық, ғылыми-технологиялық және білім беру тақырыбы бойынша мәліметтер мен әртүрлі ақпараттық материалдар жинауға баса назар аударуы тиіс. Консулдар Қазақстанда жұмыс жасау үшін жоғары білікті мамандар даярлау мен оларды тарту саласындағы халықаралық ынтымақтастық тәжірибесін зерделеуі тиіс және соның негізінде экономикасы дамыған елдердің білім беру стандарттарын зерделеу нәтижесінде республикада инновациялық қызметті дамыту үшін қажет мамандықтар бойынша кадрлар даярлау жөнінде ұсыныстар жасауы қажет.

Осы міндеттер, қабылданған «2013-2015 жылдарға арналған ҚР индустриалды-инновациялық даму Стратегиясымен» байланысты аса көкейкесті болып көрінеді.

Осы міндеттерді шешу үшін консулдық қызметіндегі қызметкерлер талдамалық жұмыстардың маңыздылығын анық сезіне білуі, фактілер мен бақылауларды жинақтап, қорытындылай және дәлелді ұсыныстар бере білуі қажет. Бұл үшін қазақстандық консулдық мекемелердің лауазымды тұлғалары барған елдің білім беру мекемелерімен және

орталықтарымен күнделікті байланысты жолға қоюлары тиіс. Бұл, білім беруді дамытуға және гуманитарлық секторда кадрлар даярлауға, өнеркәсіп өндірісін инновациялық дамытуға деген талап-тілектерге сай әрекет етуге, республиканың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғауды жақсартуға оң ықпал етуі тиіс. Қазақстан Республикасының консулдық мәселелер бойынша екіжақты келісімдер жасауы, алдыға қойған мақсаттарға жетудің халықаралық-құқықтық негізіне айналады.

Қазіргі уақытта консулдық құқық нормаларының дәл белгіленген жүйесі бар: бұл ратификациялаған елдер үшін консулдық қатынастар туралы Вена конвенциясы; бұл – консулдар мәртебесі туралы ереже кіретін, ұлттық заңнаманы ескеруден тұратын, екіжақты және аймақтық шарттар мен конвенциялар жүйесі. Олардың барлығы өз аумағына шетелдер консулдарын жіберу жағдайын анықтау құқығын пайдаланады.

Халықаралық құқықтың әрбір субъектісінің консулдық қызметін ұйымдастырудың формалары мен қағидаттары, аталмыш субъекті үшін, сол сияқты оның халқы үшін, сондай-ақ өзге мемлекеттің сыртқы қатынастар органдары үшін әрбір субъектінің аумағында жалпыға бірдей міндетті сипат алатын дипломатиялық және консулдық құқықты көрсетететін мемлекет ішіндегі құқықтық нормаларымен, сонымен қатар, әрбір мемлекеттің аумағындағы консулдық қызмет, оның құқықтық тәртібі мен осы мемлекетте қолданылатын жағдайлардың ерекшеліктерімен анықталады.

Осылайша, жоғарыда айтылғандарға сүйене отырып, Қазақстан Республикасының консулдық қызметін халықаралық-құқықтық реттеу тетігіне, біздің еліміз оған қатысушы болып саналатын шарттардың халықаралық-құқықтық нормаларынан өзге, сондай-ақ ҚР консулдық мекемелерінің мәртебесін белгілейтін ішкі заңнама нормалары кіреді. Мұнан өзге, осы жүйеге сондай-ақ шет мемлекеттердің құқықтық мәртебесін белгілеуі мүмкін (мысалы, консулдық артықшылықтар мен иммунитеттерді заңнамалық қамтамасыз ету жолымен), барған мемлекеттердің (Қазақстан Республикасының консулдық мекемесі жұмыс істейтін) ішкі құқықтарының нормалары кіреді.

Соңғы жылдары республикада консулдық қызметтің қызметімен байланысты бірқатар нормативтік актілер:

1. 2002 жылғы 7 наурыздағы Қазақстан Республикасының «Қазақстан Республикасының дипломатиялық қызметі туралы» Заңы;
2. 1999 жылғы 27 қыркүйектегі Қазақстан Республикасының Консулдық Жарғысы;
3. 1993 жылы 5 наурызда Қазақстан Республикасының Сыртқы істер министрінің бұйрығымен бекітілген, «Қазақстан Республикасының Сыртқы істер министрлігінің консулдық басқару туралы» Ережесі;
4. 1997 жылғы 29 қаңтарда Сыртқы істер министрлігі бекіткен, «Қазақстан Республикасының Құрметті (штаттан тыс) консулы туралы» Ереже қабылданған болатын.

Алайда, тәжірибе арнайы нормативтік құқықты актілер қабылдаудың немесе осыған дейін бар заңдар мен заңнамалық актілерге, консулдық қызметтің әртүрлі қызмет аяларын нақтылайтындай толықтырулар енгізуді өте-мөте талап етуде. Сондықтан Қазақстан Республикасының Консулдық Кодексіні әзірлеу және қабылдау, бірінші кезекте, консулдық қызметтің тиімділігін сапалық тұрғыдан арттырады; екіншіден, консулдық қызметтің беделін көтереді; үшіншіден, қазақстандық азаматтардың құқықтарын қорғау мен қамтамасыз етудің маңызды құралы болып пайдаланылады деп есептейміз.

Мұнан өзге, Консулдық Кодексі консулдық мекемелердің өз функцияларын жүзеге асыруды жеңілдетеді, Қазақстан Республикасының аумағындағы шетел консулдық мекемелерінің және олардың артықшылықтары мен иммунитеттерін қамтамасыз ететін, қазақстандық құқық қорғау органдарының қызметіне айқындылық енгізеді.

Қазақстанның 1963 жылғы консулдық қатынастар туралы Вена Конвенциясына қосылуының, біздің жас мемлекетіміз үшін зор маңызы болды, нәтижесінде Қазақстан консулдық салада шетелдермен ынтымақтастық жасау үшін мүмкіндік алды. Сонымен қатар, Республиканың мүдделі мемлекеттермен екіжақты негізде ынтымақтастығын дамытуға жете

көңіл бөлінді. Бүгінгі күні Қазақстан Республикасының көптеген мемлекеттермен дамыған консулдық қарым-қатынастары бар.

Тәуелсіздік жылдары Қазақстан 40-тан аса елдермен консулдық конвенциялар мен келісімдер жасады, солардың ішінде Үндістан (1992 ж.), Қытай (1992 ж.), Түркия (1993 ж.), Ресей (1994 ж.), Украина (1994 ж.), Венгрия (1995 ж.), Белоруссия (1996 ж.), КХДР (1996 ж.), Грузия (1997 ж.), Молдова (1997 ж.), Польша (1997 ж.), Түркіменстан (1997 ж.), Румыния (1998 ж.) және т.б. бар. Бұл құжаттар Қазақстан аумағындағы және керісінше шетел аумағындағы консулдық мекемелер мен олардың қызметкерлерінің ережесін анықтайтын, маңызды халықаралық-құқықтық құжаттар болып саналады.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Бобылев Г.В., Зубков Н.Г. Основы консульской службы. – М., 1986.
2. Дипломатическая служба Республики Казахстан: Оқу құралы/ Қ.К. Тоқаевтың жалпы редакциясымен; ред. кеңес А.Ю. Волков және т.б. – 2-басылым, түзетулермен және толықтырулармен – Алматы: Эдельвейс, 2005.
3. Дипломатическая служба. Оқу құралы // А.В. Торкуновтың редакциясымен. – М., 2002.
4. Захарова В.А., Коновалова А.А. Основы дипломатической и консульской службы. – Минск, 2001.
5. Мусинов А.А. История консульской службы Республики Казахстан: Дисс. ... заң ғылымдарының кандидаты. – Алматы, 1999.